

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА
ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА

Ужгород – 2022

«Конституційно-процесуальне право» - навчально-методична розробка для студентів
напрямку підготовки 081 «Право». – Ужгород: Видавництво Ужгородського національного
університету, 2022. – 40 с.

Розробники:

Тимчак Василь Васильович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «УжНУ»;

Фрідманський Роман Михайлович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Фрідманська Вікторія Іванівна, старший викладач кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права ДВНЗ «УжНУ»;

Берч Вероніка Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Греца Світлана Михайлівна, доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Громовчук Мирослава Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»;

Васильчук Лариса Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ».

Навчально-методична розробка затверджена на засіданні кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права ДВНЗ «Ужгородський національний університет» від
31 серпня 2022 року, протокол № 1.

Навчально-методична розробка затверджена на засіданні науково-методичної комісії
юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» від 19 вересня
2022 року, протокол № 2.

ЗМІСТ

Вступ	4
Загальна характеристика навчальної дисципліни	5
Структура навчальної дисципліни	6
Теми лекційних занять	7
Теми семінарських занять	10
Перелік питань для підсумкового оцінювання знань	18
Оцінювання навчальних досягнень студентів	21
Рекомендована література до навчальної дисципліни	23
Термінологічний словник	28

ВСТУП

Програму нормативної навчальної дисципліни «Конституційно-процесуальне право України» складено на основі освітньо-професійної програми ОС бакалавр 081 «Право».

Метою викладання навчальної дисципліни «Конституційно-процесуальне право» є забезпечення орієнтування студентів на засвоєння загальних засад процесуальної діяльності державних органів, формування логічно завершених базових теоретичних знань щодо поняття та правового регулювання відносин у галузі конституційно-процесуального права України, процедури формування органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Крім цього, метою навчального процесу є формування практичних навичок студентів щодо застосування законодавства на практиці.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Конституційно-процесуальне право» є ознайомлення студентів зі стадіями законотворчої роботи, із загальними процедурами діяльності окремих державних органів, особливостями формування останніх та організацією їх роботи. Крім цього, завданням навчальної дисципліни є засвоєння теоретичного матеріалу, розвиток аналітичних навичок, вміння застосовувати нормативно-правові акти, підготовка висококваліфікованих спеціалістів у сфері конституційно-процесуального права.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: оскільки конституційно-процесуальне право України перебуває в тісному взаємозв'язку з конституційним правом України і поєднане з ним як "форма та зміст", де перше виступає формою, а останнє — змістом, то студентам слід поглиблено вивчити конституційне право і тільки тоді розпочинати освоювати даний курс. У результаті ж вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен знати нормативно-правові акти, які регулюють діяльність окремих державних органів, їх формування та організацією їх роботи;

вміти: у зв'язку з постійним розвитком конституційно-процесуального права України в даній праці основна увага приділяється не стільки юридичній літературі, скільки конкретним нормативно-правовим актам, які студенти повинні вміти тлумачити.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЦИПЛІНИ

Характеристика	Значення
Назва	Конституційно-процесуальне право
Шифр та назва напряму	081 «Право»
Назва спеціальності	«Право»
Освітньо-кваліфікаційний рівень	бакалавр
Характеристика	нормативна
Курс на якому вивчається	2
Семестр навчання	1
Кількість кредитів відповідних ECTS	3
Змістовні модулі	2
Загальна кількість	90

Графік вивчення дисципліни

курс	семестр	Заняття, час					разом за семестр	контроль екзамен/злік	кредити
		лекції	семінарські заняття	всього аудиторних годин	консультації	самостійна робота			
2	1	20	24	44	-	46	90	іспит	3

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		лекції	практ.	Лаб.	Інд.	сам. роб.		лекції	практ.	лаб.	інд.	сам. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
Тема 1 Поняття конституційно-процесуального права України. Загальні засади виборчого процесу	7	2	2			3	8	2				6
Тема 2 Порядок проведення виборів народних депутатів України	7	2	2			3	8		2			6
Тема 3 Організація роботи Верховної ради України	7	2	2			3	6					6
Тема 4 Формування органів Верховної Ради. Обрання, призначення та відкликання її посадових осіб	8	2	2			4	6	2				4
Тема 5 Законодавча процедура у Верховній Раді України	5	2				3	6					6
Тема 6 Розгляд і прийняття рішень Верховною Радою за спеціальними процедурами	7	2	2			3	6		2			4
Тема 7 Порядок проведення виборів Президента України	5		2			3	6					6
Тема 8 Правове регулювання діяльності Президента України	5	2				3	6					6
Тема 9 Порядок призначення та форми реагування Уповноваженого Верховної ради України з прав людини	5	2				3	8	2				6
Тема 10 Правосуддя в Україні	5		2			3	6					6
Тема 11 Процесуальна регламентація діяльності Кабінету Міністрів	5		2			3	6					6
Тема 12 Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	5		2			3	6					6
Тема 13 Порядок призначення Всеукраїнського референдуму.	7	2	2			3						6
Тема 14 Порядок прийняття до громадянства та втрати громадянства України	7	2	2			3	8	2				6
Тема 15 Конституційно-судове провадження	5		2			3	4					4
РАЗОМ	90	20	24			46	90	8	4			78

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Лекція 1. Поняття конституційно-процесуального права України. Загальні засади виборчого процесу

1. Поняття, предмет і метод конституційно-процесуального права.
2. Конституційно-процесуальні норми.
3. Конституційно-процесуальні відносини.
4. Конституційно-процесуальне право як наука і навчальна дисципліна.
5. Поняття, зміст і стадії конституційного процесу.
6. Конституційно-процесуальні строки.

Лекція 2. Порядок проведення виборів народних депутатів України

1. Основні засади виборів народних депутатів України.
2. Види виборів депутатів та порядок їх призначення.
3. Територіальна організація виборів депутатів.
4. Система виборчих комісій.
5. Списки виборців.
6. Висунення та реєстрація кандидатів у депутати.
7. Передвиборча агітація.
8. Голосування та встановлення результатів голосування.

Лекція 3. Організація роботи Верховної Ради України

1. Організація роботи Верховної Ради України. Формування робочих органів Верховної Ради України. Формування коаліції депутатських фракцій.
2. Процесуальні основи порядку формування парламенту України органів виконавчої та судової влади.
3. Сесії Верховної Ради України.

Лекція 4. Формування органів Верховної Ради. Обрання, призначення та відкликання її посадових осіб

1. Формування депутатських фракцій, депутатської більшості та опозиції у Верховній Раді України.
2. Конституційно-правові основи організації діяльності комітетів Верховної Ради України.

Лекція 5. Законодавча процедура у Верховній Раді України

1. Поняття законодавчого процесу та види законодавчого процесу. Стадії законодавчого процесу. Організація підготовки проектів законів в Україні: суб'єкти права законодавчої ініціативи, особливості підготовки окремих законопроектів.
2. Реалізація права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України.
3. Процедура внесення законопроектів до Верховної Ради України. Розгляд законопроектів Верховною Радою України, процедурні особливості розгляду законопроектів у Комітетах Верховної Ради України. Реалізація правила "трьох читань" законопроектів у Верховній Раді України. Підписання закону Президентом України. Порядок накладення Президентом України вето на прийняті Верховною Радою України закони. Порядок подолання парламентом вето Президента України. Обнародування та введення в дію законів України.

Лекція 6. Розгляд і прийняття рішень Верховною Радою за спеціальними процедурами

1. Законопроекти про внесення змін до Конституції України
2. Державний бюджет України
3. Дострокове припинення повноважень глави держави
4. Надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів
5. Введення воєнного чи надзвичайного стану

Лекція 7. Порядок проведення виборів Президента України

1. Порядок і строки призначення та проведення виборів Президента України.
2. Територіальна організація виборів Президента України.
3. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України.
4. Висування і реєстрація кандидатів на пост Президента України.
5. Інформаційне забезпечення виборів.
6. Передвиборна агітація.
7. Проведення голосування, визначення результатів виборів Президента.
8. Повторні та позачергові вибори Президента України.
9. Набуття повноважень Президентом України.

Лекція 8. Правове регулювання діяльності Президента України

1. Організація діяльності Президента України як глави держави.
2. Організація діяльності Президента України у взаємовідносинах з Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади.
3. Організація діяльності Президента України із Парламентом України та органами судової влади.

Лекція 9. Порядок призначення та форми реагування Уповноваженого Верховної ради України з прав людини

1. Призначення на посаду, звільнення з посади та припинення повноважень українського омбудсмана
2. Повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
3. Організація роботи та гарантії забезпечення діяльності українського омбудсмана

Лекція 10. Правосуддя в Україні

1. Конституційні засади правосуддя.
2. Конституційний Суд України: склад, порядок формування, повноваження та акти.
3. Суди загальної юрисдикції: система та компетенція.
4. Верховний Суд України (Верховний Суд) – вищий судовий орган системи судів загальної юрисдикції.

Лекція 11. Процесуальна регламентація діяльності Кабінету Міністрів України

1. Порядок формування та склад КМ України
2. Повноваження та функції КМ України
3. Порядок роботи та організація КМ України
4. Відставка Уряду
5. Особливості процесуальних інструментів діяльності Кабінету Міністрів України та перспективи їх вдосконалення.

Лекція 12. Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів

1. Особливості місцевих виборів.
2. Види місцевих виборів, порядок і строки їх проведення.
3. Виборчі округи та виборчі дільниці.
4. Виборчі комісії.
5. Списки виборців.
6. Висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости.
7. Передвиборна агітація.
8. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів.
9. Голосування та встановлення результатів місцевих виборів.

Лекція 13. Порядок призначення Всеукраїнського референдуму

1. Конституційно-правові основи реалізації в Україні основних форм безпосередньої демократії.
2. Організація та проведення всеукраїнського референдуму.
3. Комісії референдуму.
4. Списки учасників всеукраїнського референдуму.
5. Гарантії діяльності суб'єктів процесу референдуму, офіційних спостерігачів.
6. Агітація референдуму.
7. Голосування та встановлення результатів референдуму.

Лекція 14. Порядок прийняття до громадянства та втрати громадянства України

1. Припинення громадянства України
2. Вихід з громадянства України
3. Куди звертатися з клопотанням та скільки чекати рішення
4. Витрати на оформлення виходу з громадянства
5. Відмова у виході з громадянства України
6. Втрата громадянства
7. Документи, що подаються для виходу з громадянства України
8. Документи, що подаються для виходу з громадянства України дитини
9. Наслідки втрати громадянства

Лекція 15. Конституційно-судове провадження

1. Поняття та особливості конституційного провадження
2. Загальні правила конституційного провадження
3. Особливості конституційно-судове провадження
4. Межі конституційно-судового провадження
5. Процедура розгляду конституційного провадження
6. Конституційне провадження як підстава для зупинення та закриття провадження у справі

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Тема 1. Поняття конституційно-процесуального права України. Загальні засади виборчого процесу

1. Поняття, предмет і метод конституційно-процесуального права.
2. Конституційно-процесуальні норми.
3. Конституційно-процесуальні відносини.
4. Конституційно-процесуальне право як наука і навчальна дисципліна.
5. Поняття, зміст і стадії конституційного процесу.
6. Конституційно-процесуальні строки.

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
2. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.
3. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
5. Лисенков С.Л.. Основи конституційного процесуального права України. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2007.600 с.

Тема 2. Порядок проведення виборів народних депутатів України

1. Основні засади виборів народних депутатів України.
2. Види виборів депутатів та порядок їх призначення.
3. Територіальна організація виборів депутатів.
4. Система виборчих комісій.
5. Списки виборців.
6. Висунення та реєстрація кандидатів у депутати.
7. Передвиборча агітація.
8. Голосування та встановлення результатів голосування.

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
3. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму. Біюлетень Міністерства юстиції України. 2009. №. 4-5. С. 38-47.
4. Белов Д.М. Обрання Президента України Верховною Радою України: можливість та доцільність. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2004. Випуск 25. С.162-166.
5. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

6. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. №595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 3. Організація роботи Верховної Ради України

1. Організація роботи Верховної Ради України. Формування робочих органів Верховної Ради України. Формування коаліції депутатських фракцій.
2. Процесуальні основи порядку формування парламентом України органів виконавчої та судової влади.
3. Сесії Верховної Ради України.

Рекомендована література:

1. Белов Д.М. Обрання Президента України Верховною Радою України: можливість та доцільність. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2004. Випуск 25. С.162-166.
2. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
3. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
4. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
6. Куцин Я. М. Парламентський контроль – основний чинник ефективності принципу «стримувань і противаг». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Вип. 46, т.1. С. 36-41.
7. Куцин Я. М. Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 261 с.
8. Куцин Я. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового закріплення прав опозиції у сфері здійснення парламентського контролю в Україні: порівняльно-правове дослідження. Visegrad journal on human rights. 2018. № 3/1. С. 103-108.
9. Куцин Я. М. Якість законотворчого процесу в Україні як основний чинник ефективності парламентського контролю. «Порівняльно-аналітичне право». 2016. № 6. С. 54-58.

Тема 4. Формування органів Верховної Ради.

Обрання, призначення та відкликання її посадових осіб

1. Формування депутатських фракцій, депутатської більшості та опозиції у Верховній Раді України.
2. Конституційно-правові основи організації діяльності комітетів Верховної Ради України.

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
2. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

3. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 5. Законодавча процедура у Верховній Раді України

1. Поняття законодавчого процесу та види законодавчого процесу. Стадії законодавчого процесу. Організація підготовки проєктів законів в Україні: суб'єкти права законодавчої ініціативи, особливості підготовки окремих законопроєктів.
2. Реалізація права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України.
3. Процедура внесення законопроєктів до Верховної Ради України. Розгляд законопроєктів Верховною Радою України, процедурні особливості розгляду законопроєктів у Комітетах Верховної Ради України. Реалізація правила "трьох читань" законопроєктів у Верховній Раді України. Підписання закону Президентом України. Порядок накладення Президентом України вето на прийнятті Верховною Радою України закони. Порядок подолання парламентом вето Президента України. Обнародування та введення в дію законів України.

Рекомендована література:

1. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні: проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики: Монографія О.В. Скрипнюк, М.О.Теплюк, О.І. Ющик. К.: Атіка-Н, 2010. 92с.
2. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 6. Розгляд і прийняття рішень Верховною Радою за спеціальними процедурами

1. Законопроєкти про внесення змін до Конституції України
2. Державний бюджет України
3. Дострокове припинення повноважень глави держави
4. Надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів
5. Введення воєнного чи надзвичайного стану

Рекомендована література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Офіційне видання Верховної Ради України, 1996. 52 с.
2. Куцин Я. М. Інститут парламентського контролю: основний чинник у сфері контролю за дотриманням основних прав і свобод людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 40, т.1. С. 45-50.
3. Полякова Л. І. Особливості взаємодії президента України, законодавчої влади з судовою владою (1991-2004 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. № 35. С.220-224.
4. Пустовіт Ж. М. Основні напрями діяльності Верховної Ради України –парламенту України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. №6. С. 27-33.
5. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

Тема 7. Порядок проведення виборів Президента України

1. Порядок і строки призначення та проведення виборів Президента України.
2. Територіальна організація виборів Президента України.
3. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України.
4. Висування і реєстрація кандидатів на пост Президента України.
5. Інформаційне забезпечення виборів.
6. Передвиборна агітація.
7. Проведення голосування, визначення результатів виборів Президента.
8. Повторні та позачергові вибори Президента України.
9. Набуття повноважень Президентом України.

Рекомендована література:

1. Белов Д.М. Обрання Президента України Верховною Радою України: можливість та доцільність. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2004. Випуск 25. С.162-166.
2. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
3. Натуркач Р.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М. Виборче право в правовій системі України: монографія. Ужгород: ТІМПАНИ, 2015. 140 с.
4. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
6. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
7. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. №595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
8. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
9. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
10. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 8. Правове регулювання діяльності Президента України

1. Організація діяльності Президента України як глави держави.
2. Організація діяльності Президента України у взаємовідносинах з Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади.
3. Організація діяльності Президента України із Парламентом України та органами судової влади.

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-ге (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

- Полякова Л. І. Особливості взаємодії президента України, законодавчої влади з судовою владою (1991-2004 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. № 35. С.220-224.
- Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 9. Порядок призначення та форми реагування Уповноваженого Верховної ради України з прав людини

- Призначення на посаду, звільнення з посади та припинення повноважень українського омбудсмена
- Повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
- Організація роботи та гарантії забезпечення діяльності українського омбудсмена

Рекомендована література:

- Алмаші І.М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Випуск 34, ч. 1. С. 72 – 76.
- Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
- Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.

Тема 10. Правосуддя в Україні

- Конституційні засади правосуддя.
- Конституційний Суд України: склад, порядок формування, повноваження та акти.
- Суди загальної юрисдикції: система та компетенція.
- Верховний Суд України (Верховний Суд) – вищий судовий орган системи судів загальної юрисдикції.

Рекомендована література:

- Агафонова Н. В. Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності: автореф. дис. на здобуття наук ступеня к.ю.н.: 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. 2017. 38 с.
- Белов Д. М. Конституціоналізм в Україні в умовах єдиного європейського демократичного простору. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 92-93.
- Белов Д. М., Бисага Ю. М. Парадигма українського конституціоналізму та конституційна реформа: питання співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. № 28 (1). С.64-68.
- Белов Д.М. Конституційно-правове регулювання виборів глави держави в країнах СНД (порівняльний аналіз). *Життя і право: Львівський правничий часопис*. 2004. № 6 (6). С. 19-24.
- Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 112-122.
- Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
- Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

- Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного суду України; Регламент, Форма типового документа від 22.02.2018 № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
- Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-V III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 11. Процесуальна регламентація діяльності Кабінету Міністрів України

- Порядок формування та склад КМ України
- Повноваження та функції КМ України
- Порядок роботи та організація КМ України
- Відставка Уряду
- Особливості процесуальних інструментів діяльності Кабінету Міністрів України та перспективи їх вдосконалення.

Рекомендована література:

- Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
- Куцин Я. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового закріплення прав опозиції у сфері здійснення парламентського контролю в Україні: порівняльно-правове дослідження. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 3/1. С. 103-108
- Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 12. Вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів

- Особливості місцевих виборів.
- Види місцевих виборів, порядок і строки їх проведення.
- Вибірчі округи та виборчі дільниці.
- Вибірчі комісії.
- Списки виборців.
- Висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости.
- Передвиборна агітація.
- Фінансове та матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів.
- Голосування та встановлення результатів місцевих виборів.

Рекомендована література:

- Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 4-5. С. 38-47.
- Вибірчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
- Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
- Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

5. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
6. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. №595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
7. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
8. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 13. Порядок призначення Всеукраїнського референдуму

1. Конституційно-правові основи реалізації в Україні основних форм безпосередньої демократії.
2. Організація та проведення всеукраїнського референдуму.
3. Комісії референдуму.
4. Списки учасників всеукраїнського референдуму.
5. Гаранті діяльності суб'єктів процесу референдуму, офіційних спостерігачів.
6. Агітація референдуму.
7. Голосування та встановлення результатів референдуму.

Рекомендована література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
2. Натуркач Р.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М. Виборче право в правовій системі України: монографія. Ужгород: ТІМΠΑНИ, 2015. 140 с.
3. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.

Тема 14. Порядок прийняття до громадянства та втрати громадянства України

1. Припинення громадянства України
2. Вихід з громадянства України
3. Куди звертатися з клопотанням та скільки чекати рішення
3. Витрати на оформлення виходу з громадянства
4. Відмова у виході з громадянства України
4. Втрати громадянства
5. Документи, що подаються для виходу з громадянства України
6. Документи, що подаються для виходу з громадянства України дитини
7. Наслідки втрати громадянства

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
3. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

Тема 15. Конституційно-судове провадження

1. Поняття та особливості конституційного провадження
2. Загальні правила конституційного провадження
3. Особливості конституційно-судове провадження
4. Межі конституційно-судового провадження
5. Процедура розгляду конституційного провадження
6. Конституційне провадження як підстава для зупинення та закриття провадження у справі

Рекомендована література:

1. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
2. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.
3. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
4. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
6. Савчин М. В. Конституційний суд України як гарант конституційного ладу: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корещького. Київ, 2003. 218 с.
7. Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні. Право України. - 2010. - №6. 120-126 с.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО»**

1. Поняття і предмет «Конституційно-процесуального права України» - як галузі права.
2. Місце конституційно-процесуального права в національній системі права України, зміст зв'язків з іншими галузями права.
3. Джерела «Конституційно-процесуального права України».
4. Конституційно-процесуальні норми, їх особливості та класифікація.
5. Конституційно-процесуальні відносини: поняття та зміст, суб'єкти та об'єкти.
6. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин.
7. Конституційно-процесуальні строки: поняття, види, початок і перебіг.
8. Вибори, як процес формування представницьких органів, обрання службових осіб.
9. Класифікація виборів.
10. Законодавче регулювання порядку проведення виборів.
11. Поняття виборчого процесу.
12. Реалізація принципів виборчого права та процесу.
13. Виборча кампанія та її стадії: підготовча, основна, агітаційна, підсумкова.
14. Етапи виборчого процесу. Міжвиборчі і післявиборчі періоди.
15. Суб'єкти виборчого процесу.
16. Організація виборчих комісій, їх процесуально-правовий статус.
17. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення виборів.
18. Конституційно-правові основи організації і проведення виборів Президента України.
19. Порядок призначення виборів Президента України.
20. Утворення виборчих округів та виборчих дільниць.
21. Порядок висунування кандидатів на пост Президента України.
22. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України.
23. Строки, форми і засоби ведення передвиборної агітації.
24. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації.
25. Організація і порядок голосування. Порядок голосування за межами приміщення для голосування.
HYPERLINK "<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625x>."
27. Встановлення результатів виборів Президента України. Офіційне оприлюднення результатів виборів.
28. Підстави і порядок проведення повторного голосування.
29. Повторні та позачергові вибори Президента України.
30. Набуття повноважень Президентом України.
31. Види та порядок призначення виборів народних депутатів України.
32. Склад, порядок утворення та організація роботи виборчих комісій.
33. Списки виборців. Порядок складання списків виборців.
34. Процесуальні основи організації та проведення передвиборної агітації.
35. Організація і порядок голосування на виборах народних депутатів. Порядок підрахунку голосів та визначення результатів виборів.
36. Виборчий бар'єр та процедура розподілу депутатських мандатів.
37. Опублікування підсумків виборів. Реєстрація депутатів
38. Використання мажоритарної та пропорційної виборчих систем для формування місцевих рад.
39. Порядок і строки призначення виборів депутатів і сільських, селищних, міських голів.
40. Утворення виборчих округів, виборчих дільниць. Реєстрація кандидатів, скасування рішення про реєстрацію кандидата.
41. Порядок голосування і встановлення результатів виборів депутатів і сільського, селищного, міського голови, старост.

42. Особливості організації виборів депутатів районних та обласних рад.
43. Особливості організації виборів у новоутворених адміністративно-територіальних одиницях.
44. Складання присяги посадовців органів місцевого самоврядування.
45. Порядок призначення всеукраїнського референдуму.
46. Особливості порядку призначення референдумів в Україні.
47. Процедура проведення повторних референдумів.
48. Опублікування, введення в дію, зміна або відміна рішень, що їх прийнято референдумом.
49. Порядок роботи Верховної Ради України. Формування робочих органів сесії.
Розгляд питань, пов'язаних з проведенням першої сесії Верховної Ради України нового скликання.
50. Обрання Голови Верховної Ради України та його заступників.
51. Утворення, комітетів та робочих комісій і груп. Сесії Верховної Ради України. Розпорядок роботи.
52. Ведення пленарних засідань. Порядок надання слова.
53. Конституційно-правові основи організації діяльності комітетів Верховної Ради України.
54. Організація роботи апарату Верховної Ради України.
55. Участь народних депутатів у роботі пленарних засідань, засідань комітетів, тимчасових спеціальних чи слідчих комісій, депутатських фракцій.
56. Порядок реалізації права законодавчої ініціативи народними депутатами
57. Форми взаємовідносин народних депутатів України з виборцями.
58. Порядок дострокового припинення повноважень народного депутата України.
59. Скликання сесій місцевих рад та порядок їх роботи. Питання правомочності сесій.
60. Формування робочих органів сесії: секретаріату сесії, секретаріату ради, лічильної комісії.
61. Обрання заступників голови ради і звільнення їх з посади або прийняття їх відставки.
62. Утворення виконавчого органу ради та зміна його складу.
63. Вирішення радами питань місцевого значення, проведення в життя рішень вищестоящих органів влади, забезпечення додержання законності і правопорядку.
64. Порядок делегування повноважень органам виконавчої влади.
65. Порядок прийняття рішення ради.
66. Утворення і обрання постійних та інших комісій ради, зміна їх складу, обрання голів комісій.
67. Реалізація спільних програм органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій.
68. Утворення виконавчих органів місцевих рад.
69. Організація керівництва роботою утворених радою комісій при виконавчому органі та комісій утворених у питаннях своєї діяльності.
70. Діяльність виконавчого органу по забезпеченню вирішення питань, що належать до відання ради.
71. Реалізація повноважень, делегованих виконавчими органами.
72. Конституційно-правові основи організації діяльності Президента України.
73. Організація діяльності Президента України у взаємовідносинах з Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади.
74. Організація діяльності Президента України із парламентом України та органами судової влади.
75. Організація роботи Ради національної безпеки та оборони України.
76. Організація діяльності Секретаріату Президента України.
77. Основи організації та діяльності Кабінету Міністрів України, центральних органів державної виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій.
78. Конституційно-правові основи формування Конституційного Суду України. Порядок обрання Голови Конституційного Суду України та його заступників.

79. Конституційне провадження: учасники, основні форми та етапи.
80. Порядок звернення до Конституційного Суду України.
81. Особливості реалізації суб'єктами конституційного провадження права на «конституційне подання» та права на «конституційне звернення».
82. Порядок прийняття та процесуальні вимоги до змісту рішень, ухвал і висновків Конституційного Суду України.
83. Процедура підписання та оприлюднення рішень та висновків Конституційного Суду України.
84. Правотворчість та її стадії.
85. Процесуальні стадії правотворчості, здійснюваної безпосередньо народом.
86. Підготовка і процедура всенародних та інших масових обговорень. Дорадче опитування громадян України.
87. Форми правотворчої діяльності представницьких органів держави.
88. Правотворча робота Президента України.
89. Форми правотворчої діяльності виконавчо-розпорядчих органів: Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств України.
90. Правотворча робота органів місцевого самоврядування.
91. Участь органів територіальної самоорганізації громадян в правотворчій роботі.
92. Процедура використання юридичної техніки і правової термінології в процесі правотворчості.
93. Порядок визначення волі народу і законодавця в нормативних актах.
94. Прийняття, схвалення Конституції України.
95. Обнародування і введення в дію нової Конституції України.
96. Процедура внесення змін і доповнень до Конституції України.
97. Реалізація принципів законодавства України про громадянство.
98. Умови набуття громадянства України.
99. Розгляд заяв і подань з питань громадянства України.
100. Процедура розгляду клопотань про прийняття до громадянства України, про поновлення в громадянстві України, про вихід з громадянства України.
101. Організація роботи Комісії при Президентові України.
102. Порядок встановлення належності до громадянства України.
103. Порядок виїзду і в'їзду в Україну.
104. Забезпечення рівноправності громадян.
105. Порядок реалізації соціально-економічних прав громадянами України.
106. Реалізація громадянами своїх права на об'єднання.
107. Утворення об'єднань громадян, політичних партій.
108. Питання господарської та іншої комерційної діяльності об'єднань громадян.
109. Реалізація права на звернення. Порядок розгляду звернень громадян України.
110. Виконання конституційних обов'язків громадянами.

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів модульних та підсумкового (іспит, залік) контролів. Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання (далі - МКО).

Упродовж семестру з навчальної дисципліни, проводяться модульні контролі, обов'язкові для всіх студентів. Кількість модульних контролів залежить від обсягу навчальної дисципліни: два модульних контролів (відповідно до робочої програми дисципліни).

При визначенні оцінки за модуль враховуються результати МКО та поточного контролю під час лабораторних, практичних, семінарських занять, колоквіумів, контрольних робіт, самостійної та індивідуальної роботи. Максимальна оцінка з кожного модульного контролю - 100 балів. Розподіл балів за поточну успішність та за МКО визначається робочою програмою дисципліни. До модульного контрольного оцінювання допускаються всі студенти. Результати МКО, проведеного у письмовій формі, доводяться до відома студентів не пізніше ніж через три робочі дні після його проведення.

Студент, який не погоджується з оцінкою, має право звернутися до викладача і отримати ґрунтовне пояснення. У випадку незгоди з рішенням викладача студент має право звернутися з письмовою апеляцією до завідувача кафедри. Студент, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен до проведення підсумкового (семестрового) контролю покращити цю оцінку принаймні до показника FX (≥ 35 балів) під час чергування викладачів на кафедрі. Без такого покращання він до підсумкового (семестрового) контролю не допускається.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у відповідності до графіка навчального процесу та розкладу заліково-екзаменаційної сесії, затверджених у встановленому порядку.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі екзамену. Максимальна оцінка з підсумкового (семестрового) контролю становить 100 балів. Студенти, підсумкова модульна оцінка яких становить 35-59 балів, зобов'язані пройти підсумковий (семестровий) контроль у формі, передбаченій робочим навчальним планом (екзамен).

До підсумкового (семестрового) контролю з навчальної дисципліни не допускаються студенти, які не виконали умови договору про навчання та усі види обов'язкових робіт (лабораторних, практичних, розрахунково-графічних та розрахункових робіт, рефератів тощо), передбачених робочою програмою, а також підсумкова модульна оцінка яких становить менше 35 балів. Відповідальний працівник деканату у відомості проти прізвища такого студента робить позначку «недопущений».

Якщо підсумкова модульна оцінка становить не менше 60 балів, то за згодою студента вона може бути зарахована як підсумкова (семестрова) оцінка навчальної дисципліни. Вона може бути виставлена у відомість обліку успішності та залікову книжку (індивідуальний навчальний план) до початку екзаменаційної сесії, відразу після оголошення результатів останнього модульного контролю. При цьому присутність студента є обов'язковою. За наявності бажання підвищити рейтинг студент складає екзамен (залік, диференційований залік). Для підвищення позитивної оцінки надається одна спроба. Незалежно від того, чи студент складає екзамен (залік) у зв'язку з тим, що в нього підсумкова модульна оцінка незадовільна (35-59 балів), чи з метою підвищення позитивної оцінки, викладач виставляє студенту оцінку, керуючись виключно рівнем його знань, виявлених на екзамені (залікові), тобто, виходячи із 100 балів, але при цьому виставлена підсумкова (семестрова) оцінка не може бути нижчою за підсумкову модульну оцінку.

Оцінка підсумкового (семестрового) контролю – це оцінка за 100-бальною шкалою, отримана студентом при складанні екзамену (заліку), або підсумкова модульна оцінка, на яку погодився студент. Семестрові оцінки за 100-бальною та національною шкалою викладач записує у відомість обліку успішності та залікову книжку студента чи індивідуальний

навчальний план. До залікової книжки (індивідуального навчального плану) вноситься лише позитивний результат підсумкового (семестрового) контролю.

Якщо студент не з'явився на екзамен (залік) у визначений час, то у відомості викладач записує його підсумкову модульну оцінку (при умові, що вона ≥ 60 балів) або "не з'явився", якщо ця оцінка становить менше 60 балів. До залікової книжки оцінка вноситься у присутності студента.

**Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання
у оцінки за національною шкалою та шкалою ЄКТС**

Сума балів	Оцінка ЄКТС	оцінка за національною шкалою	
		екзамен, диф. залік	залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно	не зараховано
0-34	F		

**РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

- Агафонова Н. В. Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності: автореф. дис. на здобуття наук ступеня к.ю.н.: 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. 2017. 38 с.
- Алмаші І.М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2015. Випуск 34, ч. 1. С. 72 – 76.
- Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2009. №. 4-5. С. 38-47. Белов Д. М. Конституціоналізм в Україні в умовах єдиного європейського демократичного простору. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. №. 3. С. 92-93.
- Белов Д. М., Бисага Ю. М. Парадигма українського конституціоналізму та конституційна реформа: питання співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2014. №. 28 (1). С.64-68.
- Белов Д.М. Конституційно-правове регулювання виборів глави держави в країнах СНД (порівняльний аналіз). *Життя і право: Львівський правничий часопис* . 2004. № 6 (6). С. 19-24.
- Белов Д.М. Обрання Президента України Верховною Радою України: можливість та доцільність. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* 2004. Випуск 25. С.162-166.
- Белов Д.М. Основний закон як основа формування та реалізації політики держави. *Ученые записки Таврійського національного університету ім. В.И. Вернадського. Серія Юридические науки.* 2011. № 2, т. 24 (63). С.136-144.
- Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: монографія. В. Березний: РК «Свростандарт», 2011. 400 с.
- Белов Д.М. Перетворення конституції: особливості практичної реалізації. *Європейські перспективи.* 2012. № 3, ч. 2. С. 12-16.
- Белов Д.М. Прийняття та перегляд Основного закону: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2011. Випуск 16. С. 59-61.
- Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
- Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні: проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики): Монографія. О.В. Скрипнюк, М.О.Теплюк, О.І. Ющик. К.: Атіка-Н, 2010. 92с.
- Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України.* 2010. №. 2. С. 112-122.
- Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
- Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.
- Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2015. 328 с.
- Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В.Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А. А. Сєрова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
- Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

19. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Офіційне видання Верховної Ради України, 1996. 52 с.
20. Кудин Я. М. Інститут парламентського контролю: основний чинник у сфері контролю за дотриманням основних прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40, т.1. С. 45-50.
21. Кудин Я. М. Парламентський контроль – основний чинник ефективності принципу «стримувань і противаг». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 46, т.1. С. 36-41.
22. Кудин Я. М. Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 261 с.
23. Кудин Я. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового закріплення прав опозиції у сфері здійснення парламентського контролю в Україні: порівняльно-правове дослідження. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 3/1. С. 103-108.
24. Кудин Я. М. Якість законотворчого процесу в Україні як основний чинник ефективності парламентського контролю. *«Порівняльно-аналітичне право»*. 2016. № 6. С. 54-58.
25. Лисенков С.Л. Основи конституційного процесуального права України. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2007. 600 с.
26. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
27. Литвинов О. М. Межі конституційного контролю у провадженні за конституційними поданнями та конституційними скаргами: теоретичні аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_4/ (дата звернення: 12.08.2020).
28. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 12.08.2020)
29. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 12.08.2020)
30. Натуркач Р.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М. Виборче право в правовій системі України: монографія. Ужгород: ТИМПАНИ, 2015. 140 с.
31. Полякова Л. І. Особливості взаємодії президента України, законодавчої влади з судовою владою (1991-2004 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. №. 35. С.220-224.
32. Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного суду України; Регламент, Форма типового документа від 22.02.2018 № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
33. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 . № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
34. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
35. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
36. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
37. Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон України від 05 липня 1991 р. № 1293-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-12#Text> (дата звернення: 12.08.2020)

38. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України; Конституція від 23.12.1998 № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
39. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
40. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
41. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-V III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
42. Про ліквідацію Конституційної Асамблеї: Указ Президента України від 01.12.2014 № 901/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901/2014#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
43. Про ліквідацію Національної конституційної ради: Указ Президента України від 02.04.2010 № 477/2010. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/477/2010#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
44. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
45. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. №595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
46. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
47. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
48. Про Президента Української РСР: Закон Української РСР від 05.07.1991 № 1295-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
49. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16 червня 2011 р. № 3530-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3530-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
50. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
51. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
52. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
53. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
54. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
55. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
56. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 12.08.2020)
57. Пустовіт Ж. М. Основні напрями діяльності Верховної Ради України –парламенту України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. №6. С. 27-33.
58. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: Міжнародний документ від 17.11.2010 № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text (дата звернення: 12.08.2020).

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1 (01.10.2010), ст. 2597.
60. Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи : монографія. Київ: Атіка, 2006. 256 с.
61. Савчин М. В. Конституційний суд України як гарант конституційного ладу: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2003. 218 с.
62. Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні. Право України. - 2010. - №6. 120-126 с.

Інтернет-сторінки

1. www.president.gov.ua – Офіційна сторінка Президента України
2. www.rada.gov.ua – Офіційна сторінка Верховної Ради України
3. www.kmu.gov.ua – Офіційна сторінка Кабінету Міністрів України
4. www.rainbow.gov.ua – Офіційна сторінка Ради національної безпеки та оборони України
5. www.ombudsman.kiev.ua – Офіційна сторінка Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
6. www.cvk.gov.ua – Офіційна сторінка Центральної виборчої комісії України
7. <http://vkksu.gov.ua/> – Офіційна сторінка Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
8. <http://nsj.gov.ua/> – Офіційна сторінка Національної школи суддів України
9. <http://www.nau.kiev.ua/> – правові системи НаУ
10. <http://www.liga.net> – «Ліга»
11. <http://www.razumkov.org.ua> – Центр Разумкова
12. <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116> – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсолютне вето — це право глави держави відхилити ухвалений парламентом законопроект, внаслідок чого він автоматично знімається з парламентського розгляду і не може бути прийнятий повторно.

Адхок (лат. ad hoc — для цього, стосовно цього, для певного випадку) — принцип парламентської практики, який дозволяє Верховній Раді України у разі необхідності прийняти рішення про одноразове відхилення від процесуальних процедур, передбачених її регламентом.

Акламація (лат. Acclamo — виголошую) — це спосіб ухвалення рішення представницьким органом влади без підрахунку голосів — на основі реакції депутатів, що виявляється у відповідних вигуках чи репліках.

Активне (лат. activus — діяльний) виборче право — це право громадянина обирати своїх представників до органів публічної влади.

Альтернативні законопроекти — це законопроекти, які містять положення, що регулюють однакове коло питань та повторюють за своєю суттю положення щодо регулювання одних і тих же суспільних відносин.

Апатрид — це особа без громадянства, тобто особа, яку жодна держава не вважає своїм громадянином (підданим).

Багатомандатний виборчий округ — це виборчий округ, від якого може бути обрано два чи більше кандидатів.

Біпатрид (лат. bis — двічі) — це особа, яка є громадянином (підданим) двох чи більше держав.

Бюджет — це затверджений у законодавчому порядку розпис доходів і видатків держави або окремої територіальної громади на певний строк, що являє собою форму утворення й використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення їх завдань і функцій протягом бюджетного періоду, є їх головним фінансовим планом і централізованим фондом коштів.

Вибори — це форма безпосереднього народовладдя, зміст якої полягає у волевиявленні народу з метою формування представницьких органів держави чи місцевого самоврядування та обрання посадових осіб цих органів шляхом голосування.

Виборці — це громадяни України — суб'єкти виборчого процесу, які мають право голосу, а відтак, право брати участь у виборах президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної ради Автономної республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Виборча кампанія — це сукупність заходів, здійснюваних суб'єктами виборчого процесу з метою висунення та проведення своїх кандидатів до представницьких органів державної влади або місцевого самоврядування.

Виборча квота (лат. quot — скільки) — це передбачена законом кількість голосів виборців, необхідних для обрання одного депутата від відповідного виборчого округу, тобто для отримання політичною партією (виборчим блоком політичних партій) — суб'єктом виборчого процесу одного депутатського мандата у парламенті, який обирається за партійно-представницьким принципом на основі пропорційної виборчої системи, що визначається шляхом ділення сумарної кількості голосів виборців на число депутатських мандатів виборчого округу або місць у парламенті, кількість яких встановлена законом.

Виборча система — це встановлений законодавством держави порядок організації і проведення виборів до її представницьких органів та порядок формування виборчих органів держави.

Виборчий блок (англ. bloc — союз, об'єднання) — це об'єднання двох чи кількох політичних партій, утворене для досягнення спільних політичних цілей, передусім з метою спільної участі у виборчому процесі шляхом висунення своїх кандидатів на парламентських або місцевих виборах єдиним списком.

Виборчий бюлетень (від пізньолат. *bulleta* — документ, засвідчений печаткою) — це виборчий документ встановлених змісту й форми, призначений для таємного голосування на виборах, за яким проводиться голосування і здійснюється підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях.

Виборчий процес — це спрямована на формування якісного та кількісного складу представницьких органів публічної влади та обрання виборних посадових осіб держави діяльність суб'єктів виборчого права з реалізації закріплених процесуальними нормами юридичних прав і обов'язків шляхом здійснення в певній послідовності низки виборчих дій.

Виборчий фонд — це форма нагромадження коштів для підготовки і проведення виборів, що має один накопичувальний рахунок у національній валюті, на який надходять кошти для фінансування передвиборної агітації, операції з якими проводяться лише в безготівковій формі, а також поточні рахунки, з яких здійснюється фінансування витрат на агітацію, і утворений відповідно до закону в установленому виборчою комісією порядку кандидатом на пост президента або політичною партією (виборчим блоком політичних партій), що висунула кандидатів у депутати.

Виборчі дії — це первинна організаційно-правова форма виборчих процедур і стадій виборчого процесу, що забезпечує в ході виборів їх динамічне розгортання і завершення.

Виборчі дільниці — це первинні територіальні утворення, що формуються для підготовки організації і проведення голосування та підрахунку голосів виборців, включають в себе територію окремих сіл, селищ, міст, районів у містах, які входять до складу відповідного виборчого округу.

Виборчі комісії — це спеціальні колегіальні державні органи, уповноважені організувати підготовку і проведення виборів та забезпечувати повне й однакове дотримання виборчого законодавства України на всій території України і щодо всіх видів виборів.

Виборчі округи — це територіальні утворення, що формуються для проведення виборів, включають в себе один або кілька районів, міст, районів у містах, утворюються в межах одного з регіонів України — Автономної республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, — з урахуванням їх внутрішнього адміністративно-територіального устрою.

Виборчі процедури — це конкретний порядок здійснення передбачених виборчим законодавством дій, прийняття відповідними виборчими комісіями рішень, які забезпечують реалізацію виборчих прав учасників виборів на відповідних стадіях виборчого процесу.

Виборчі списки — це виборчі документи, у вигляді яких здійснюється висування кандидатів у депутати за пропорційною виборчою системою.

Відкладне вето — це право глави держави відмовити в затвердженні ухваленого парламентом законопроекту, яке, однак, може бути подолане, якщо парламент ухвалить його вдруге, і такою кількістю голосів від загального свого складу, що встановлена законом як достатня для набуття прийнятим законопроектом статусу закону попри незгоду на це глави держави.

Відкріпне посвідчення — це документ суворої звітності, який видається дільничною виборчою комісією на підставі письмової заяви виборця, який вибуває з населеного пункту, де він включений до списку виборців, або повертається з-за кордону в Україну.

Вільний депутатський мандат (лат. *mandatum* — доручення) — це мандат, що є загальним (хоча депутати і можуть обиратися по виборчих округах, вони представляють усе населення країни), носить факультативний характер (його здійснення вільне від примусу, депутат не зобов'язаний робити щось конкретне, зокрема брати участь у парламентських засіданнях, працювати у профільних комітетах, навіть не зобов'язаний враховувати думку своїх виборців, хоча, звичайно, має моральний обов'язок дослухатися до них), не може бути відкликаний і не потребує схвалення дій мандатаря (презумпція відповідності волі депутатів волі народу не підлягає запереченню).

Вотум (лат. *votum* — бажання, воля) — це рішення, схвалене більшістю голосів виборців або повноважних членів представницької установи народу, яким висловлюється

недовіра органу влади чи посадовій особі.

Всеукраїнський референдум — це форма народного волевиявлення, що полягає у гарантованому державою і визначеному законом праві і можливості громадян України вирішувати важливі питання суспільного значення шляхом прямого голосування.

Громадські слухання — це форма безпосереднього волевиявлення членів територіальних громад, що передбачає їх право зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Громадянин України — це фізична особа, яка набула громадянство України в передбаченому законами та міжнародними договорами України порядку, правовий статус якої внаслідок чого обумовлюється її належністю до громадянства.

Громадянство України — це правовий обов'язок між фізичною особою і Українською державою, який знаходить свій прояв у їхніх взаємних правах і обов'язках.

Денонсація (від лат. *denuntiatio* — повідомлення) — це правомірна одностороння відмова держави від виконання чинного міжнародного договору, якому передують офіційне повідомлення інших сторін договору щодо наміру припинити його дію (щодо двосторонніх угод) або вийти з нього (для багатосторонніх угод), і яке призводить до припинення дії останнього для відповідної держави.

Депутатська недоторканність — це елемент статусу народного депутата України, що є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод.

Депутатська група — це добровільне об'єднання депутатів парламенту на позапартійній основі.

Депутатська фракція (лат. *fractio* — розламування) — це організована група членів політичної партії, утворена для проведення її політики в парламенті чи представницьких зібраннях місцевого рівня (депутатська група, сформована на основі партійної приналежності депутатів).

Депутатське звернення — це викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції.

https://zakon.rada — це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної ради України, яка заявляється на сесії Верховної ради до президента України, до органів Верховної ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатський /суддівський/ імунітет (лат. *immunitas* — звільнення від повинностей, пільга, свобода) — це елемент правового статусу народних депутатів і суддів, який передбачає, що вони не можуть бути без згоди Верховної ради України затримані чи заарештовані до винесення обвинувального вироку судом.

Депутатський /суддівський/ індемнітет (лат. *indemnitas* — захист від посягання, шкоди, забезпечення охорони) — це елемент правового статусу народних депутатів і суддів, який передбачає, що вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та в його органах /в суді та в його палатах і колегіях/, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ та прийнятті рішень з питань, що належать до їх компетенції.

Державний реєстр виборців — це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система (банк даних), призначена для зберігання і обробки даних, які містять передбачені законом відомості, та користування ними, створена для забезпечення державного персоналізованого обліку громадян України, які мають право голосу на виборах до органів публічної влади України.

Довірені особи кандидата — це особи, які є суб'єктами виборчого процесу, і ведуть агітацію за обрання його на відповідну посаду, сприяють кандидату у проведенні виборчого процесу, представляють його інтереси у відносинах з виборчими комісіями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, об'єднаннями громадян, виборцями.

Дорадче опитування — консультативний референдум, що проводиться з метою визначення волі громадян при вирішенні важливих питань загальнодержавного чи місцевого значення, результати якого розглядаються і враховуються при прийнятті рішень відповідними органами публічної влади.

Дорадчий голос — право громадянина брати участь у роботі органів публічної влади, політичних партій, громадських і міжнародних організацій без можливості голосувати при прийнятті ними колегіальних рішень.

Законодавча ініціатива (лат. *initium* — початок) — це пропозиція прийняти новий або внести зміни до діючого закону, що виходить від осіб чи установ, яким надано таке право.

Законодавчий процес — це нормативно регламентована сукупність послідовно здійснюваних дій і процедур щодо розробки, прийняття (зміни) законів та інших законодавчих актів і їх оприлюднення.

Законодавчий референдум — це референдум, на якому вирішуються питання щодо затвердження, зміни або скасування певного закону.

Законопроект — це документ, що його суб'єкт права законодавчої ініціативи вносить на розгляд парламенту як законодавчого органу.

112131415161718 — це вид державної діяльності, за допомогою якої воля певної соціальної групи чи спільноти підноситься до ступеня закону і виражається у нормі права конкретних змісту й форми.

Закордонні виборчі дільниці — це виборчі дільниці, що утворюються при дипломатичних та інших офіційних представництвах і консульських установах України за кордоном, а також у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України.

Звичайні виборчі дільниці — це виборчі дільниці, що утворюються для організації голосування виборців за місцем їх проживання.

Змішана виборча система — це система виборів, яка передбачає обрання депутатів за змішаним принципом — частина з них обирається за мажоритарною системою, частина — за пропорційною.

Імпічмент (англ. *impeachment* — недовіра; від старофр. *empreech-ment* — осуд, обвинувачення) — це спеціальна процедура притягнення до юридичної (конституційно-правової) відповідальності вищої посадової особи держави у випадку вчинення такою особою державної зради чи інших злочинів.

Інавгураційна промова — це звернення до Українського народу, яке проголошує новообраний глава держави на урочистій церемонії вступу на свою посаду.

Інавгурація (лат. *inauguro* — посвячую) — це урочиста церемонія вступу на посаду новообраного глави держави.

Кворум (лат. *quorum* (*praesentia sufficit*) — чисті присутності достатньо) — це встановлена законом мінімальна кількість членів колегіального органу влади, присутність яких є необхідною умовою для відкриття і проведення засідань чи зборів цього органу, для забезпечення його правомочності та прийняття правосильних рішень з питань, що належать до його компетенції.

Коаліційна угода — це угода, яка укладається між депутатськими фракціями, що входять до складу коаліції, в якій фіксуються узгоджені політичні позиції, що стали основою

формування цієї коаліції, зокрема стосовно засад внутрішньої і зовнішньої політики, визначається політична спрямованість і принципи діяльності коаліції, а також порядок вирішення внутрішньо-організаційних питань діяльності коаліції та порядок припинення її діяльності.

Консенсус (лат. *consensus* — згода, однастайність) — це процедура однастайного прийняття колективного рішення на основі подолання розбіжностей у результаті виявлення і визнання спільних інтересів та досягнення згоди щодо них.

Консенсуна система виборів — це виборча система, орієнтована на знаходження найприйнятнішої для всіх кандидатів виборчої платформи, що практично виражається в тому, що кожен виборець голосує не за один, а за всіх (обов'язково більш як за двох) кандидатів і ранжирує їхній список у порядку їхніх переваг.

Конституційна правосуб'єктність — це передбачена конституційно-правовими нормами здатність суб'єкта конституційного права бути учасником конституційних правовідносин, що є умовою набуття ним свого правового статусу і полягає в здатності бути носієм конституційних прав та обов'язків, можливості своїми діями набувати для себе ці права та обов'язки і самотійно їх реалізовувати, а також нести юридичну відповідальність за вчинені конституційні делікти.

Конституційна повноважність — це правомочність суб'єкта конституційно-правових відносин реалізовувати визначені законом конституційні повноваження.

Конституційна юрисдикція (лат. *jurisdictio* — судове провадження; влада, компетенція) — це сфера особливої компетенції державних органів вирішувати питання про відповідність або невідповідність законів та інших нормативно-правових актів, а також дій чи бездіяльності тих чи інших суб'єктів конституційно-правових відносин приписам існуючих конституційних норм.

Конституційна юстиція (лат. *justitia* — справедливість, правосуддя) — це система органів конституційної юрисдикції, які уповноважені законом здійснювати конституційний контроль за діяльністю органів державної влади шляхом вирішення в спеціальному процесуально-правовому порядку справ щодо відповідності їх рішень, дій та бездіяльності вимогам конституційно-правових норм, а також розв'язання публічно-правових спорів, що виникають у зв'язку з цими рішеннями, діями та бездіяльністю між органами публічної влади, фізичними і юридичними особами.

Конституційне звернення — це письмове клопотання до Конституційного суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Конституційне подання — це письмове клопотання до Конституційного суду України про визнання правового акта або його окремих положень неконституційними, про визначення конституційності міжнародного договору, про додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення президента України з поста в порядку імпічменту або про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Конституційне провадження — це юридично визначений порядок діяльності спеціалізованих судових установ у здійсненні конституційної юрисдикції, що являє собою сукупність процесуальних процедур розгляду справ і прийняття рішень з питань, що входять до юрисдикції Конституційного суду України.

Конституційне судочинство — це самотійний вид судочинства, здійснюваний спеціальними органами конституційної юрисдикції, що являє собою встановлені процесуальним законом порядок і форму вчинення судових дій органами конституційної юстиції.

Конституційний делікт (лат. *delictum* — провина, проступок) — це протиправна поведінка суб'єкта конституційного права, яка не відповідає вимогам норм конституційного права, завдає шкоди соціальним цінностям, взятим під охорону цими нормами, порушує

політико-правові відносини, відносини у сфері реалізації прав і свобод людини і громадянина, законодавчого процесу, виборів й референдумів, закріплюється в конкретній регулятивній нормі, яка визначає правове положення винного суб'єкта, та є підставою для притягнення правопорушника до передбаченої цією нормою юридичної відповідальності.

Конституційний контроль — це спеціалізована діяльність уповноважених державних органів, пов'язана з перевіркою правових актів, а також дій і бездіяльності органів влади та їх посадових осіб на предмет їх відповідності чинній конституції. така діяльність становить функції судових (наприклад конституційних судів) і так званих квазісудових (наприклад конституційних рад) органів, сенс якої полягає в оцінці ними певного кола правових актів щодо їх відповідності конституції та у здійсненні деяких інших повноважень, передбачених конституцією й іншими законодавчими нормами.

Конституційний процес (лат. processus — проходження, просування вперед) — це встановлений нормами конституційного права порядок здійснення його суб'єктами діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямований на реалізацію матеріальних норм конституційного права в ході виконання цими суб'єктами своїх обов'язків і повноважень, здійснення окремими з них своїх прав і законних інтересів.

Конституційний референдум — це референдум, на якому вирішується питання щодо затвердження, зміни або скасування конституції чи конституційних законів.

Конституційний суд України — це колегіальний судовий орган, що є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України, дає офіційне тлумачення Конституції і законів України, виступає арбітром у вирішенні конституційних конфліктів між гілками влади, сприяючи тим самим забезпеченню конституційної законності та правопорядку і маючи своїм основним завданням гарантування верховенства Конституції як основного Закону держави на всій території України.

Конституційно-правова відповідальність - це особливий різновид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає за скоєння конституційного делікту і знаходить свій прояв у передбачених конституційно-правовими нормами особливих несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного правопорушення.

Конституційно-правові санкції - це передбачені нормами конституційного права заходи державного впливу, що застосовуються до винного суб'єкта у разі притягнення його до конституційно-правової відповідальності.

Конституційно-процесуальне право - це система процесуально-правових норм, які закріплюють, регулюють та охороняють порядок суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією суб'єктами конституційних відносин своїх прав і обов'язків, які складаються в процесі організації і здійснення верховної державної влади.

Конституційно-процесуальний строк це період часу, протягом якого повинна бути вчинена певна процесуальна дія сторонами й іншими учасниками конституційного процесу, органами, що виконують рішення органів конституційної юрисдикції.

Конституційно-процесуальні відносини - це врегульовані нормами конституційно-процесуального права суспільні відносини, які виникають з приводу реалізації встановлених нормами конституційно-процесуального права суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків, носіями яких виступають учасники цих відносин.

Конституційно-процесуальні норми — це загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки загального характеру, встановлені або санкціоновані державою як регулятор суспільних відносин, що становлять предмет конституційно-процесуального права та забезпечуються усіма юридично обґрунтованими заходами і засобами державного-правового впливу. Вони встановлюють порядок застосування норм конституційного матеріального права, адже містять правила поведінки суб'єктів права, яких вони мають додержуватися при реалізації належних їм прав і обов'язків.

Континуїтет (лат. continuitas — безперервність) — це правило парламентської процедури, за яким у разі незатвердження законопроекту до кінця парламентської сесії, на розгляд якої він був внесений, розгляд його має бути поновлено з відповідної стадії на наступній сесії. отже, закінчення сесії лише призупиняє, а не перериває законодавчий процес.

Мажоритарна виборча система — це система виборів, яка базується на принципі, за якого обраними вважаються ті кандидати, які одержали передбачену законом більшість голосів виборців виборчого округу, в якому вони балотувалися; решта ж кандидатів вважаються необраними.

Мандатна система голосування — це система, за якою кожен головуючий може мати кілька голосів, відповідно до чисельності організації, яку він представляє.

Маніфестація (лат. manifestatio — виявлення, прояв) — це публічний масовий виступ для проголошення ідей, солідарності, протесту, що здійснюється шляхом зібрань прихильників певної ідеї, однодумців, через скандування лозунгів, закликів, виголошення промов, і проводиться у формі зборів, мітингів, походів чи демонстрацій.

Місцеве самоврядування — це особливий вид управління, реалізація гарантованого законом права територіальних спільнот громадян і органів, яких вони обирають, самостійно, під свою відповідальність і від свого імені вирішувати всі питання місцевого значення, діючи в рамках закону і виходячи з інтересів населення.

Мітинг (англ. meeting — збори, зустріч) — це мирне публічне зібрання громадян з метою вияву свого ставлення чи позиції до внутрішньої чи зовнішньої політики держави, рішень органів публічної влади та їх посадових осіб і висунення вимог щодо проведення цієї політики або вжиття заходів у зв'язку з певними подіями внутрішньодержавного чи міжнародного життя.

Народна ініціатива — це форма безпосередньої демократії, змістовно пов'язана з прийняттям парламентом відповідних законодавчих актів і внесенням змін до конституції, а також проведенням референдуму.

Народний депутат (лат. deputatum — визначений) України — це представник Українського народу у Верховній раді України, обраний і уповноважений народом протягом строку своїх депутатських повноважень виконувати завдання, покладені на нього законом, зокрема виражати і захищати суспільні інтереси та інтереси окремих громадян, брати активну участь у здійсненні законодавчої, установчої, контрольної, зовнішньополітичної та інших функцій парламенту України.

Невідкладні законопроекти — це законопроекти, визначені президентом України або рішенням Верховної ради України як такі, що підлягають розгляду в позачерговому порядку.

• 7 • 7 • 7 • 7 • 7 • (лат. nullificatio — зневага) — позбавлення правової сили певних нормативно-правових актів через процедуру їх офіційного скасування.

Об'єкти конституційно-процесуальних відносин - це соціальні явища, з приводу яких суб'єкти конституційно-правових відносин вступають у відносини з приводу реалізації їх взаємних прав і обов'язків, визначених нормами конституційного матеріального права.

Об'єктивне виборче право — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з формуванням виборчих органів публічної влади, а також взаємовідносини між виборцями та відповідними виборчими органами, які забезпечують організацію і проведення виборів.

Обов'язковий референдум — це референдум, проведення якого є обов'язковим для вирішення визначених законом питань.

Одномандатний виборчий округ — це виборчий округ, від якого може бути обрано лише одного кандидата.

Омбудсман (швед. ombudsman — уповноважена людина) — це посадова особа, уповноважена Верховною радою України здійснювати від імені парламенту України контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Офіційні спостерігачі — це особи, які є суб'єктами виборчого процесу, представляють

кандидатів та партій (блоки), які висунули кандидатів, що здійснюють публічний контроль за додержанням виборчого законодавства усіма суб'єктами виборчого процесу і за безперешкодною реалізацією виборцями своїх прав на вільне волевиявлення.

Парламентська більшість — це коаліція депутатських фракцій, що має у своєму складі більшість від загального складу парламенту, що дає їй право і можливість здійснювати контроль за його роботою, а також брати безпосередню участь у формуванні персонального складу уряду.

Парламентська комісія (лат. *comitialis* — той, що належить до народних зборів) — уповноважена парламентом група осіб — членів парламенту, створена для виконання певного доручення чи попередньої розробки певного питання.

Парламентська сесія (лат. *sessio* — сидіння, засідання) — це регулярне зібрання народних депутатів України відповідного скликання, що проводиться у визначений час, у визначеному місці і за встановленою законом процедурою.

Парламентське право — це особлива система юридичних принципів і норм, політичних правил і традицій, що регулюють внутрішній устрій парламенту й пов'язані з ним організаційні відносини, регламентують процес парламентської діяльності, визначають порядок здійснення парламентських процедур, обумовлюють характер взаємовідносин з іншими державними органами влади та безпосередньо з виборчим корпусом, який формує представницьку владу, що його формально уособлює.

Парламентський комітет (лат. *committere* — доручати) — це орган Верховної ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної ради України, виконання контрольних функцій.

Парламентський контроль — це особливий вид державного контролю, який здійснюється Верховною радою України на підставі та у межах, визначених Конституцією і законами України, що дає змогу парламентові отримувати достовірну й об'єктивну інформацію про фактичне виконання своїх обов'язків і повноважень відповідними органами влади та їх посадовими особами, належним чином реагувати на виявлені порушення і, відтак, спрямований на забезпечення конституційної законності та державної дисципліни у сферах їх безпосередньої владно-управлінської діяльності.

Парламентські процедури — це встановлені нормами права порядок розгляду і прийняття рішень у парламенті.

Парламентські слухання — це процедурні заходи, що проводяться у Верховній раді України з метою вивчення питань, що становлять суспільний інтерес та потребують законодавчого врегулювання.

Парламентські читання — це одна із стадій законодавчого процесу, що полягає в обговоренні проектів законів та інших нормативно-правових актів на пленарних засіданнях парламенту.

Пасивне виборче право — це право громадянина бути обраним до органів публічної влади.

Передвиборна агітація (лат. *agitatio* — приведення в рух, спонукання) — це гарантоване законом право суб'єктів виборчого процесу на поширення серед громадськості своїх ідей, політичних лозунгів та ідеології з метою політичного впливу на електорат, що являє собою комплекс заходів, які проводяться з метою спонукання виборців до голосування на підтримку тих чи інших суспільно-політичних сил в країні і відбуваються у формі публікації агітаційних матеріалів у засобах масової інформації, розповсюдження виборчих листівок, розклеювання виборчих плакатів, публічних закликів голосувати за чи проти кандидатів, а також у формі публічних дебатів, дискусій, "круглих столів", прес-конференцій, інтерв'ю, виступів, політичної реклами, теленарисів, відеофільмів, інших публікацій та повідомлень про кандидатів, партію (блок), яка висунула кандидата, та в інших формах, що не суперечать чинному законодавству.

Передвиборна програма — це політична платформа кандидата чи політичної партії

(виборчого блоку політичних партій) — суб'єктів виборчого процесу, що являє собою стислий виклад основного змісту плану дій і реформ, а також суспільної ідеології, з якою вони виступають в процесі передвиборної агітації і яку зобов'язуються реалізувати у разі здобуття підтримки громадян на виборах, достатньої для набуття права на участь у розподілі державної влади.

Передвиборні дебати (фр. *debatte* — сперечатися) — це форма передвиборної агітації, що проводиться в строки, передбачені законом для проведення такої агітації, і являє собою публічну дискусію між кандидатами на посаду глави держави чи кандидатами у депутати, що проводиться в засобах масової інформації у фіксований час і за заздалегідь встановленим регламентом.

Петиція (лат. *petitio* — прохання) — це право громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення (клопотання) або особисто звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань, віднесених до їх повноважень.

Плебіцит (лат. *plebiscitum* — рішення народу) — це узагальнене опитування громадян з метою виявити їхню думку, погляд, волю і позицію щодо соціально значущого питання державного чи громадського життя.

Пленарне засідання (лат. *plenarius* — повний) — це організаційно-правова форма роботи колегіальних представницьких органів публічної влади, що передбачає прийняття рішень шляхом голосування за умови наявності на них встановленого законом кворуму.

Позапартійська опозиція — організований публічний прояв незгоди політичних партій, їх блоків, громадських організацій та їх об'єднань, громадян та їх колективів, спрямований на зміну офіційного політичного курсу країни, політики державних органів та їх посадових осіб, зміни чи скасування певних політичних рішень влади, зміни у складі певних державних органів або усунення з посади окремих посадових осіб.

Політична партія (лат. *partis* — група осіб, спілка) — це зареєстроване відповідно до закону добровільне об'єднання громадян — прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має на меті сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виробленні єдиної державної політики, формуванні органів влади і безпосереднє представництво у їх персональному складі.

Політична реклама (лат. *reclamare* — голосно вигукувати) — це форма передвиборної агітації, яка реалізується шляхом розповсюдження спеціальної інформації про кандидатів, а також політичні партії (виборчі блоки політичних партій), що висунули кандидатів, з метою формування відповідної громадської думки і здобуття підтримки виборців під час голосування.

Послання Президента — це звернення глави Української держави до народу України або до українського парламенту, в якому викладена його позиція з основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики держави або інформація про важливі рішення глави держави, прийняті ним відповідно до його конституційних повноважень.

Постійні комісії місцевої ради — це органи ради, що обираються з числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

Право вето (лат. *veto* — забороняю) — це право Верховної влади відхиляти, забороняти або припинити введення в дію законопроекту, прийнятого представницькою законодавчою установою. Це право, як правило, належить главі держави, а також верхній палаті парламенту (якщо їх дві) щодо законопроектів, прийнятих нижньою палатою.

Правотворчий процес — це порядок здійснення юридично значущих дій із підготовки, прийняття та опублікування нормативних актів, які процесуально оформлені, юридично опосередковані і носять офіційний характер.

Правотворчість — це організаційно оформлена діяльність держави із піднесення державної волі до рівня закону шляхом виявлення потреб у нормативно-правовому регулюванні певного типу суспільних відносин і створення у відповідності з цими потребами

нових правових норм, зміни й скасування діючих. правотворчість є діяльністю із підготовки, затвердження і опублікування нормативних актів, що здійснюється компетентними органами держави.

Преамбула (від лат. *praebulus* — той, що йде попереду, передусє) — це вступна або передмовна частина конституції чи іншого законодавчого акта, декларації чи міжнародного договору, в якій викладено принципів положення, обставини, мотиви, аргументи та цілі прийняття відповідного акта чи укладення договору.

Преюдиціальність (лат. *praedjudicium* — попереднє рішення) — це презумпція, якою користується рішення Конституційного суду України, що виключає можливість заперечення судами загальної юрисдикції будь-яких інстанцій юридичної вірогідності доведених в процесі конституційного провадження фактів при розгляді ними позовів у зв'язку з правдіносинами, що виникли внаслідок дії нормативного акта, неконституційність якого була встановлена в порядку конституційного судочинства.

Промульгація (лат. *promulgatio* — публічне оголошення) — це публікація закону в офіційних друкованих виданнях.

Пропорційна виборча система — це виборча система, яка вимагає розподілу депутатських мандатів між політичними партіями (виборчими блоками партій) пропорційно кількості голосів виборців, зібраних кожною з них у межах відповідного виборчого округу.

Ратифікація (від лат. *ratificatio* — затвердження) — це надання вищим органом державної влади згоди на обов'язковість міжнародного договору, внаслідок чого останній стає обов'язковим для даної держави й імплементується (включається) у її національне законодавство.

Реалізація конституційних прав і свобод - це конституційний процес, який являє собою передбачений і врегульований нормами конституційного права юридичний механізм забезпечення кожному громадянину тих матеріальних й духовних благ, що є основою належних йому суб'єктивних прав, а також охорони і захисту цих прав від будь-яких протиправних посягань.

Регламент (від лат. *regula* — правило) — це нормативно-правовий акт, яким визначається порядок діяльності колегіального органу публічної влади, зокрема встановлюється порядок проведення зборів, засідань чи зібрань його членів.

Референдум (лат. *referendum* — те, що має бути повідомленим) — це прийняття рішень з найважливіших питань державного і громадського життя громадянами України шляхом прямого голосування.

Референтне об'єктивне право — це сукупність якісно однорідних норм конституційного права та норм інших галузей права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з безпосередньою реалізацією народного суверенітету шляхом проведення всеукраїнського та місцевих референдумів.

Референтне суб'єктивне право — це гарантоване Конституцією та законом право громадян України брати участь у прямому народному волевиявленні.

Референтний процес — це інститут конституційного права, що об'єднує конституційно-правові та інші галузеві норми права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з ініціюванням, організацією та проведенням всеукраїнського і місцевих референдумів, а також реалізацією їх рішень на практиці.

Санкція конституційно-правової відповідальності - це комплекс передбачених нормами конституційного права примусових заходів або інших несприятливих наслідків юридичного (особистого та майнового) чи політико-юридичного (громадського) характеру, які можуть бути застосовані державою в особі її органів або безпосередньо народом за його власною волею, висловленою шляхом прямого волевиявлення, за невиконання чи неналежне виконання тих чи інших конституційно-правових приписів.

Спеціальні виборчі дільниці — це виборчі дільниці, що утворюються у стаціонарних лікувальних закладах, на суднах, які перебувають в день голосування у плаванні під державним прапором України, на полярних станціях України, в установах кримінально-

виконавчої системи та в інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування.

Справа законопроекту — це реєстр, що містить документи, внесені в порядку законодавчої ініціативи, документи, підготовлені в процесі розробки, розгляду, доопрацювання, прийняття відповідного законопроекту, а також документи, які підготовлені органами Верховної ради, державними органами, установами і організаціями за зверненням парламенту з приводу цього законопроекту.

Стадії виборчого процесу — це етапи організації і проведення виборів, в межах яких здійснюються передбачені законом виборчі дії, а також виборчі процедури, що забезпечують реалізацію виборчих прав громадян та інших учасників виборів, цілісність, завершеність і легітимність виборчого процесу при формуванні представницького органу публічної влади.

Стадії конституційного процесу — це сукупність взаємопов'язаних дій суб'єктів конституційного права, встановлених його процесуальними нормами, які складають певну частину конституційного процесу.

Стадії референтного процесу — це сукупність низки нормативно визначених послідовних дій, спрямованих на реалізацію права громадян на участь у референдумі.

Суб'єктивне виборче право — це гарантоване державою і закріплене в Конституції право громадянина держави обирати та бути обраним до її органів, а також до органів місцевого самоврядування. Це право слід розуміти як встановлене Конституцією та законами України право громадянина України брати участь у всіх видах виборів на всіх стадіях їх організації, підготовки і проведення.

Суб'єкти конституційно-процесуальних відносин — це індивідуальні та колективні суб'єкти права, які використовують свою конституційну правосуб'єктність для реалізації належних їм суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків, визначених нормами конституційного права.

Тасміне голосування — це спосіб прийняття відповідних рішень органами влади, тип голосування на виборах до цих органів, що здійснюється за допомогою бюлетенів для голосування і за якого виключається можливість контролю за волевиявленням особи, що бере участь у такому голосуванні.

Територіальна громада — це первинна ланка місцевого самоврядування, під якою слід розуміти сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Тимчасова слідча комісія ВР — це колегіальний орган Верховної ради України, що утворюється з числа народних депутатів України для здійснення парламентського контролю шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес.

Тимчасова спеціальна комісія ВР — це колегіальний орган Верховної ради України, який формується з числа народних депутатів України для підготовки і попереднього розгляду питань, доопрацювання проектів законів та інших актів Верховної ради, вивчення чи дослідження питань, віднесених до компетенції парламенту, що утворюється на визначений парламентом термін і припиняє свою роботу за результатами обговорення результатів своєї діяльності у відповідних комітетах та на парламентському пленарному засіданні.

Тимчасові контрольні комісії місцевої ради — це органи ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування.

Узурпація державної влади (лат. *usurpatio* — захоплення, заволодіння) — це насильницьке повалення конституційного ладу, незаконне захоплення державної влади, її присвоєння будь-якою партією, організацією, громадським діячем, посадовою особою чи державним органом, яким така влада або відповідний обсяг владних повноважень за конституцією і законами держави не належать, або зловживання належною їм легітимною владою з використанням в протизаконних цілях шляхом перевищення наданих законом

владних повноважень.

Фальсифікація виборів (від лат. falsificatio — підроблення) — це дія або комплекс дій, що виражаються в умисному спотворенні, викривленні, перекрученні, підтасуванні або завідомо неправильному тлумаченні чи неправдивому висвітленні подій і фактів виборчого процесу, які здійснюються шляхом підроблення виборчих документів, через приписування або завідомо неправильний підрахунок голосів чи результатів голосування на виборах, що суттєво впливає на характер волевиявлення громадян, які взяли участь у цих виборах.

Центральна виборча комісія — це незалежний постійно діючий колегіальний державний орган, який забезпечує організацію підготовки і проведення виборів президента України, народних депутатів України, а також всеукраїнських референдумів і здійснює консультативно-методичне забезпечення виборів до місцевих рад, сільських, селищних, міських голів і проведення місцевих референдумів, чим забезпечує здійснення передбачених законом принципів і засад виборчого процесу, реалізацію виборчих прав громадян.

Формат 60*84/16. Умовн. друк. арк. 2,32. Зам. №39 Наклад 50 прим.
Видавництво УжНУ «Говерла» м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції – Серія ЗТ №32 від 31 травня 2006 р.